

In memoriam Ján Jankovič (1943–2021)

Miloš Zelenka (České Budějovice)

Slovenský kroatista a srbista svým kolegům a vědeckým přátelům doma i v zahraničí z Ústavu světové literatury SAV v Bratislavě utkvěl v paměti nejen jako excelentní slavista, literární historik, editor, redaktor a překladatel, ale i jako laskavý a příjemný člověk, intelektuálně rozhleděná a komplexně profilovaná osobnost, která vyznávala lidskou slušnost a ochotu i s mladšími badateli sdílet výsledky své milované vědy. Ján Jankovič se narodil 21. 7. 1943 v Považské Bystrici. Během svých studií zaměřených na slovenštinu a dějepis na Filozofické fakultě Univerzity Komenského v letech 1960–1965 absolvoval lektorát srbochorvatského jazyka a literatury a podnikl první cesty do tehdejší Jugoslávie. Tento zájem předznamenal jeho pozdější tematickou orientaci, která jej přivedla k celoživotní propagaci a popularizaci literatur národů bývalé Jugoslávie a také k detailnímu zachycení slovensko-jihoslovanských styků v minulosti a současnosti. Není zde možné systematicky zmapovat všechny jeho tvořivé vědecké, publicistické, organizátorské, překladatelské aktivity, jimž se věnoval jako redaktor Československého rozhlasu, redaktor nakladatelství Tatran a slovenského časopisu *Revue svetovej literatúry*. Faktem však zůstává, že jeho kariéra se naplno rozvinula až po společenských změnách v listopadu 1989. V letech 1990–1991 působil jako ředitel vydavatelství Slovenské akademie věd VEDA a od roku 1991 se stal pracovníkem Ústavu světové literatury SAV v Bratislavě, kde zhruba třicet let slovenské vědecké i širší veřejnosti svými překlady a původními texty zpřístupňoval chorvatské a srbské písemnictví v kulturněhistorickém kontextu. Za své zásluhy v této oblasti byl odměněn volbou za člena korespondenta Chorvatské akademie věd a umění. Jankovič dokázal citlivě postihnout různá úskalí jihoslovanského prostoru s jeho multikulturností, dějinnou a etnicko-jazykovou složitostí: pokládal jej za region zvrátněný stovkami let bojů na pomyslné křižovatce mezi Západem a Východem, v němž se svářely vlivy a zdroje antiky, mediteránní kultury, latinské západní tradice, Byzance, resp. pravoslavného a balkánsko-tureckého (orientálního) kulturního modelu.

Zhruba desítku monografií charakterizuje široká heuristická báze a bohatá faktografická základna. Jankovič nepatřil k teoretikům literatury, vědomě se nepohyboval v meta-rovině, vyhýbal se hermeticky uzavřené terminologii srozumitelné pouze úzkému kruhu zasvěcenců. Dlouholeté zažití praktického literárního „provozu“, pohled „zdola“, jej vždy vedlo k jednoznačně a srozumitelně formulovaným závěrům, k úsilí co nejpodrobněji a informativně vyčerpávajícím způsobem podat celistvý obraz vzájemných slovensko-jihoslovanských kontaktů. Z osobních rozhovorů, které jsme vedli ve staré budově Ústavu na Konventné ulici či na Mezinárodním sjezdu slavistů v makedonském Ochridu v roce 2008 vím, že Jankovič si kladl otázku, zda nezačal badatelskou dráhu pozdě a zda jeho

texty, v nichž se nevyskytují hlubokomyslné teoretické reflexe a efektní spekulace, nenesou nálepkou pozitivistického sběru faktů. Namítal jsem, že naopak přistoupil k psaní a vědeckému diskursu v momentu stoprocentní připravenosti, kdy teoretický aparát se v jeho metodě důsledně podřizoval literárněhistorické zkušenosti. Na tomto místě můžeme připomenout zejména monografii *Srbská dráma na Slovensku* (2006), která analyzovala recepci srbské dramatiky, zejména ohlas Branislava Nušiče, z novějších autorů např. Dušana Kovačeviče na Slovensku. Dále lze uvést instruktivní *Slovník prekladateľov s bibliografiou prekladov z macedónčiny, srbciny, chorvatčiny a slovinčiny* (2005), který tvoří informativní propedeutiku pro jakékoliv studium binárních literárních vztahů mezi Slovenskem a balkánským regionem.

Největší pozornost však Jankovič věnoval svému oblíbenému Chorvatsku, a to svou dvoudílnou monografií *Chorvátska literatúra v slovenskej kultúre I a II* (1997, 2002), v nichž komplexně zobrazil genezi a vývojové peripetie komplikované dynamiky slovensko-chorvátských vztahů od obrozeneckých začátků až po rok 1948. Došel zde k správnému závěru, že tyto kontakty a styky byly v rámci československých a slovensko-jihoslovenských nejintenzivnější. Tento postřeh korespondoval i s vývodem Jankovičem oceňovaného projektu *Jihoslovenská účast v českém literárním vývoji*, který dokončilo tehdejší Literárněvědné oddělení Slovanského ústavu AV ČR v Praze, podílející se na vydání kolektivní publikace *Jihoslovenské literatury v českém prostředí* (1999). Jak česká kniha, tak i Jankovičova monografie svou hlavní pozornost upnuly k formám a způsobům vnímání těchto literatur nejen jako tematizovaného zprostředkovatele jihoslovenské reality, ale zejména jako specifického estetického objektu. Badatel neopominul ani vzájemná „bolestná“ místa ve válečné době existence tzv. slovenského státu, který úzce spolupracoval s profašisticky orientovanými Chorvaty. Jankovič se vyhnul chybným aprioristickým konstrukcím, které literární život v tomto časovém rozmezí nacionalisticky mytizovaly, nebo opačně – s poukazem na rovnítko mezi politikou a literaturou – ideologicky zcela zavrhovaly. Na základě neznámého archivního materiálu vysvětlil, že paradoxní intenzita a bohatost těchto styků vyplynula z analogického politického směřování ve vztahu k fašistickému Německu. Spolu s tím však upozornil, že slovenská kultura v recepci chorvátských překladů si dokázala uchovat svou samostatnost a také respektovat původní estetické hodnoty. Toto válečné období rozpracoval i v publikaci *Stanislav Mečiar – chorvatofil* (2001), kde vyzdvihl rozporuplnou osobnost tehdejšího slovenského filologa Stanislava Mečiara, který měl po roce 1939 na bratislavské univerzitě na přání Bély Tuky nahradit vyhozeného českého slavistu Franka Wollmana. Tyto publikace podnětně přispěly k zaplnění neznámých momentů v kritickém poznání slovenské válečné kultury.

Vlastní pochybnosti o menším teoretickém zázemí Jankovič přesvědčivě vyvrátil brilantní obhajobou doktorské disertační práce *Chorvátska literatúra v slovenskej kultúre (interdisciplinárny pohľad)* (2009) z oboru *Slavistika – slovenské literatúry*, kde podnětně zasáhl i do dějin uměleckého překladu a anticipoval imagologický přístup k translatologické problematice: faktografická znalost chorvátsko-slovenských vztahů mu umožnila interpretovat mýty a stereotypy mezi oběma kulturami a specifikovat povědomí o jejich estetické a filozofické blízkosti a jinakosti. Recepční úspěšnost jadranského Chorvatska na Slovensku badatel vysvětlil tematickou exotičností a také dlouholetým bojem o ná-

rodní a kulturní identitu, v němž se prolínaly rozmanité etnosy, konfese a poetiky. Komplikované geopolitické determinanty, které Slovensku i Chorvatsku v jistých obdobích neprávem přisoudily funkci civilizační periférie a axiologické neuspořádanosti, tyto regiony pro svou kulturní hybriditu často stavěly do opozice k západní Evropě. Jestliže však na Slovensku a v jihoslovanských zemích docházelo – lotmanovsky řečeno – ke generování textů kultury na rozličných úrovních, nemohl se zde rozvinout sémioticky imanentní systém, který by implikoval civilizační zaostalost a nižší stupeň vývoje.

Pravděpodobně nejvýznamnější Jankovičův text představuje jeho monografie *Adaptibilita poézie hviezdneho obdobia. Prilagodljivost poezije vzjezdanoga razdoblja* (2008), analyzující vznik, význam a recepční ohlas písně Samuela Tomášika *Hej, Slováci*.¹ Tato píseň v slovenském středo- a východoevropském kontextu byla frekventována pod adaptovaným názvem *Hej, Slované*, čímž ideologicky nabývala rysů všeslovanské hymny. Kompletnost pramenné dokumentace slovenské Tomášikovy básně spolu s tezemi o estetických kvalitách obrozenské slovenské poezie vytváří z badatelovy práce vzornou ukázkou klasické komparativní interpretace textu, který přesáhl svůj „lokální“ rozměr. Jankovič, který přihlíží k záznamům v literární kritice, publicistice, k periodickému tisku, k překladům a adaptacím časopiseckých otisků, tím originálně vstoupil do diskuse o názvu básně a jejím autorství vyplývajícím ze způsobu publikování. Literární historiografie se totiž do této doby rozcházela v zachycení a popisu manuskriptologické cesty básně od originálního znění přes zprostředkovatele až k sémantickým adaptačním posunům. Podle Jankoviče přesná rekonstrukce pohybu textu po česko-moravsko-slovenském prostředí dnes už sice není možná, přesto lze přijmout závěr, že pozdější všeslovanská dimenze básně logicky překryla implicitní rodící se „slovenskost“.

Jankovičův srovnávací přístup vzorově demonstroval, že i tzv. tradiční témata se mohou vyhnout pozitivistické kontaktologii a mohou být inovativně zpracována, a tím aspirovat na badatelskou přitažlivost. Jankovič se stal bezesporu nejvýznamnějším a nejproduktivnějším slovenským překladatelem z jihoslovanských jazyků, ale i znalcem literatur balkánského regionu. Je zřejmé, že nejen slovenská literární věda, ale i česko-slovenská slavistika a komparatistika přišla 12. 6. 2021 o znamenitého vědce a překladatele, především však o humanistu par excellence.

prof. PhDr. Miloš Zelenka, DrSc.

Katedra slovanských jazyků a literatur
Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita
Jeronýmova 10, 371 15 České Budějovice, Česká republika
zelenka@pf.jcu.cz

1 Srov. recenzi této monografie ZELENKA, Miloš: [Bez názvu.] *Opera slavica* 21, 2011, č. 1, s. 65–67.

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.

